

بررسی تحلیلی محیط کسب و کارها در شرایط کرونا و پسا کرونا با رویکرد آینده پژوهانه

لیلا سادات طباطبائی حکیم^۱، فرشته مختاری^۲

چکیده

با ظهور سرزده کرونا به عنوان یک عامل تهدیدکننده سلامت در شهر ووهان، نه تنها چین بلکه کل کشورهای دنیا دچار بحران سلامتی شدند. بحران فراگیری که یکی از عواقب اجتناب‌ناپذیر آن رکود وضعیت اقتصاد در سراسر دنیا بود. یک اصل باورپذیر در کارآفرینی این است که آنچه در دنیای امروز غیر قابل تغییر بوده، خود تغییر است. تغییرات پیش‌رو، بیش از قبل دنیای کسب و کار را دچار تحول خواهند کرد. با وجود این تغییرات، عدم توجه به محیط و نگاه راهبردی به آینده، پیامدی جز غافلگیری به همراه نخواهد داشت. ظهور کووید-۱۹ در جهان و ورود آن به ایران پیامدهای زیادی در حوزه‌های مختلف از جمله بهداشت و سلامت، اقتصاد و کسب و کارها، تغییر در رفتارهای اجتماعی، سیاست، مدیریت و برنامه‌ریزی، جنبه‌های روانی و اخلاقی، محیط زیست و ... داشته است. در این مقاله پس از مروری بر تغییرات اقتصاد بین‌المللی و داخلی در دوران بحران کرونا، به دنبال ترسیمی از چشم‌انداز اقتصاد و محیط کسب و کارها در دوران پسا کرونا پرداخته شده و در آخر پیشنهادهایی به کسب و کارها جهت عبور آرام‌تر از این بحران ارائه شده است.

واژگان کلیدی: سازمان‌های چابک، کرونا، کسب و کار، آینده‌پژوهی، فرصت کسب و کار

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دکترای مدیریت کارآفرینی و مدرس مرکز علمی کاربردی شفیعه، L.tabatabaee@yahoo.com

^۲ کارشناسی ارشد جغرافیای طبیعی دانشگاه اصفهان، fmokhtari2@yahoo.com

مقدمه

در دنیای پرتلاطم کنونی، آمادگی برای تغییر یکی از اصلی ترین ویژگی های مدیران است. یک اصل باورپذیر در کارآفرینی این است که آنچه در دنیای امروز غیر قابل تغییر بوده، خود تغییر است. همسو و همگام شدن با دو رکن اصلی این تغییرات یعنی سرعت و دانش، یک مزیت رقابتی منحصر به فردی است که نسبت به رقبا به دست خواهد آمد. در شرایط تغییر هر کسب و کاری که بتواند در کوتاه ترین زمان عکس العمل مناسبی در قبال تغییرات جهانی داشته باشد، نسبت به کسب و کارهایی که نتوانسته اند خود را با سرعت این تغییرات تطبیق دهند، موفق تر خواهند بود. همچنین استفاده از دانش و تکنولوژی های جدید و بهره گیری از آنها سبب کاهش خطا و اتلافها و افزایش بهره وری خواهد شد.

تغییرات پیش رو، بیش از قبل دنیای کسب و کار را دچار تحول خواهند کرد. شیوه زندگی و سرنوشت کسب و کارها در آینده، به طور فزاینده ای وابسته به تکنولوژی در سرتاسر زمین خواهد بود. بشر به اقتضای ماهیت جستجوگر و سیری ناپذیریش، همواره در حال کشف و اختراع است و اینکه دقیقاً بگوییم در چند سال آینده با چه تکنولوژی ها و شیوه های نوین سروکار خواهیم داشت، ساده نخواهد بود. ماشین ها، ربات ها و فناوری های جدیدی که در آینده ای نزدیک جایگزین نیروی انسانی خواهد شد و بسیاری از کسب و کارهای سنتی و شیوه های قدیمی دیگر جایی نخواهد داشت. تکنولوژی های جدید و فرا باور انسان مانند هوش مصنوعی، طی سال های اخیر توانسته تحولات عظیمی در شیوه و سبک زندگی اجتماعی، اقتصادی و کسب و کارها ایجاد کند. پیشرفت تکنولوژی در همه حوزه ها از قبیل کشاورزی، آموزشی، اجتماعی، محیط زیست و ... تغییرات چشمگیری را ایجاد کرده و خواهد کرد. به عنوان مثال آموزش سطوح مختلف تحصیلی به صورت مجازی و ویدئو کنفرانس و بدون نیاز به حضور فیزیکی از حجم زیاد رفت و آمدها جلوگیری نموده و حتی مصرف کاغذ و مداد را کمتر کرده و به حفظ محیط زیست کمک خواهد نمود؛ و یا در حوزه کشاورزی پرورش انواع محصولات بدون نیاز به زمین کشاورزی.

در شرایط تغییرات سریع، غیر قابل پیش بینی و عمیق دوران حاضر، در سیاست گذاری، برنامه ریزی و مدیریت کسب و کارها هم تلاطم و آشفتگی به وجود آمده است. نرخ مرگ و میر

کسب و کارها در دنیای جدید و زمانی که در فضای تغییر قرار می‌گیرد، در حال افزایش است، دلیل این امر هم این است که کسب و کارها به جای این که پیشاپیش تغییرات حرکت کنند، معمولاً دنباله‌رو تغییرات هستند. آینده‌نگری و برنامه‌ریزی مدیران کسب و کار باید به شکلی باشد که سناریوهای مختلفی برای تغییرات آینده در نظر داشته باشند و چابکی، پویایی و انعطاف‌پذیری کسب و کار باید بتواند محیط و شیوه کار را با تغییرات ایجاد شده همسو گرداند.

در جهان امروز که سرشار از سونامی‌های هولناک تغییر و تحول است، عدم توجه به محیط و نگاه راهبردی به آینده، پیامدی جز غافلگیری به همراه نخواهد داشت. تغییرات سترگی منتظر ما هستند که بدون شک جهان را با گسست‌ها و تحولات بزرگ روبه‌رو خواهند ساخت، عمر چهارصدساله انسان‌ها، منسوخ شدن سواد خواندن و نوشتن، انرژی جایگزین نفت، عاطفه مصنوعی و ... از جمله این تغییرات هستند. ریچارد واتسون در نقشه کلان‌روندها و فناوری‌های سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۵۰ را پیش‌بینی نموده است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

حال سؤال این است که آیا تغییرات ایجاد شده مثبت هستند یا منفی؟ فرصت هستند یا تهدید؟ چه بستری در راستای پذیرش تغییرات و هم‌راستا شدن با آن‌ها مورد نیاز است؟

ظهور کووید ۱۹: ویروس تغییر یا تغییر ویروسی؟

کرونا ویروس جدید در حال گسترش روزافزون است و علاوه بر ایجاد موجی از ابتلا و مرگ‌ومیر در بیش از ۱۸۰ کشور جهان، اغلب کشورهای جهان را درگیر پیامدهای اقتصادی خود کرده است. در پی شیوع این ویروس برخی از بورس‌های جهانی بی‌سابقه‌ترین سقوط‌های چند دهه اخیر خود را تجربه کرده‌اند و قیمت نفت در بازارهای جهانی کاهش نزدیک به ۵۰ درصدی داشته است. چشم‌انداز اقتصادی جهان در ابهام فرو رفته است و برخی از مؤسسات معتبر بین‌المللی پیش‌بینی کرده‌اند که شیوع این ویروس می‌تواند رشد اقتصادی جهان را ۱ تا ۵ درصد کاهش دهد و حتی ممکن است در صورت ناکامی دولت‌ها در کنترل بیماری در ماه‌های آتی، اقتصاد جهان سال ۲۰۲۰ را با رشد منفی اقتصادی به پایان برساند.

در ایران هم مانند بسیاری از کشورهای دیگری که با گسترش این ویروس درگیر هستند، فعالیت‌های اقتصادی از موارد مختلفی مانند کاهش رفت‌وآمدها، نا اطمینانی و احتیاط

شاخص کارآفرینی(ویژه نامه کسب و کارها در بحران کرونا)/۷۱

مصرف‌کنندگان، تعطیلی برخی کسب‌وکارهای دارای تعامل اجتماعی، کاهش تقاضای بسیاری از صنایع و خدمات و مسدود شدن مسیرهای ارتباطی با سایر کشورها اثر پذیرفته است.

اختلال در صادرات از مرزهای زمینی، کاهش ورود و خروج گردشگر، کاهش قیمت و تقاضای جهانی نفت، کاهش قیمت محصولات صادراتی کشور و اختلال در تجارت با شریک اول تجاری کشور یعنی چین، جزو مهم‌ترین پیامدهای شیوع کرونا در حوزه تجارت خارجی کشور هستند. (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸)

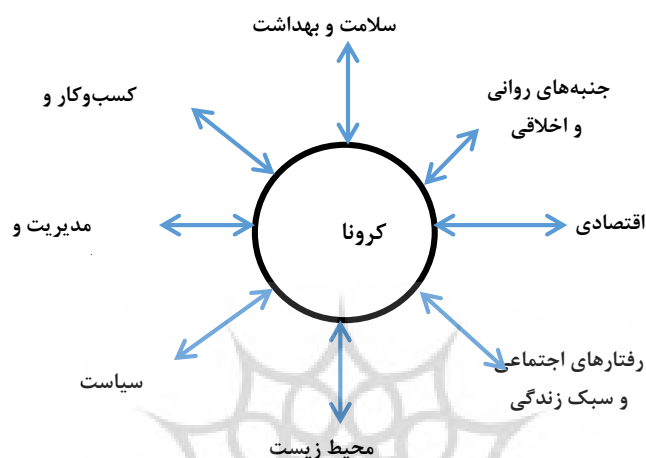
شیوع کرونا ویروس جدید که پس از همه‌گیری در چین، ایران، کره جنوبی و ایتالیا، موجی از نگرانی را در میان عموم جامعه از جمله صاحبان کسب‌وکارها و عموم شاغلان ایجاد کرده است. توقف کامل فعالیت‌ها، نیمه تعطیل شدن و دورکاری در بسیاری از کسب‌وکارها موجب کاهش حجم تولید و در نهایت، رکود اقتصادی در آینده می‌شود. شیوع کرونا ویروس جدید به طور مستقیم بخش‌هایی از اقتصاد را نشانه رفته است که در قالب کسب‌وکارهای کوچک و خرد به فعالیت می‌پرداختند.

در نظر بسیاری از افراد، کرونا یک بیماری با تأثیر وسیع و کوتاه‌مدت بر روی کسب‌وکارها است. با این وجود، هنگامی که مسئله‌ای در جهان چنین وسعت همه‌گیری دارد، نمی‌توانیم انتظار داشته باشیم که تأثیر آن پس از مدتی از بین برود. بلکه باید خود را برای تأثیر پایدار در جنبه‌های مختلف کسب‌وکار آماده نماییم. شاید بتوان این تغییرها را به نوعی یک جهش ژنتیکی در بازارها و کسب‌وکارها یا قدرت تخریب خلاقانه در اقتصاد نامید که می‌تواند بقا یا نابودی کسب‌وکارها را مشخص کند. (مداح، ۱۳۹۸)

کرونا ویروس کوچکی است که کسب‌وکارهایی که در خواب زمستانی و در خیال ثبات بازار به سر می‌بردند را بیدار کرد؛ و با ایجاد یک جنبش نسبتاً سریع و ویروسی آن‌ها را به سمت تغییر و انعطاف‌پذیری راهنمایی کرد.

تأثیرات کووید ۱۹ بر محیط و کسب و کارها

همان‌طور که گفته شد کرونا در مدت بسیار کم تأثیرات بسیار زیادی در جنبه‌های مختلف اقتصادی داشته است. در شکل ۱ حوزه‌های مختلف که کرونا بر آن تأثیر داشته، بیان شده است.

شکل ۱: تأثیر کرونا در حوزه‌های مختلف (منبع: نگارندگان)

در گزارشی که وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در خصوص تأثیر کرونا بر اقتصاد ایران داشته است مطرح شده است که تعطیلی و کاهش سطح فعالیت‌های اقتصادی منجر به تعدیل نیرو و کاهش تقاضای کار خواهد شد و عرضه کار نیز چه مستقیماً با درگیر شدن بخشی از نیروی کار با بیماری و چه غیرمستقیماً با اقدامات خود مراقبتی و کاهش تعاملات کاهش خواهد یافت و به نظر می‌رسد در سال ۱۳۹۹ با کاهش نرخ مشارکت و کاهش اشتغال مواجه خواهیم بود. کسب و کارهایی که مستقیماً از بحران کرونا متأثر شده‌اند فعالیت آن‌ها به شدت کاهش یافته ۴,۸۳۸,۹۸۲ نفر شاغل یعنی ۲۰,۳۲ درصد از اشتغال کل را به خود اختصاص داده‌اند. کاهش فعالیت این کسب و کارها می‌تواند منجر به بحران بیکاری شده و رفاه خانوارهای زیادی را تحت تأثیر قرار دهد.

شاخص کارآفرینی(ویژه نامه کسب و کارها در بحران کرونا)/۷۳

درعین حال انسان و اقتصاد به عنوان مجموعه انتخاب‌های انسانی، در مقابل هر رخدادی توان واکنش دارد و بسته به بهینگی واکنش‌ها، هر آسیبی می‌تواند تشدید یا تخفیف یابد. بدیهی است کشورهای مختلف متناسب با سطح و نوع آمادگی‌های اجتماعی، ساختار اقتصادی و شرایط خاص زمانی و مکانی از توان تاب‌آوری و کاهش آسیب‌های ناشی از این شوک بیولوژیک برخوردارند.

فعالیت‌های زنجیره گردشگری، اقامتی، پذیرایی، حمل‌ونقل هوایی، ریلی و جاده‌ای، صنعت فرهنگی، هنری و تفریحی، خدمات آموزشی و تولید غذا از مهم‌ترین کسب‌وکارهایی هستند که به‌طور مستقیم تأثیر پذیرفته‌اند. بیکاری و از دست دادن درآمدها ناگزیر به کاهش تقاضای مؤثر و آثار پیوسته و زنجیره‌ای بر سایر دسته‌ها و فعالیت‌ها می‌انجامد.

رکود در برخی رشته فعالیت‌های ۴۵ گانه از جمله مؤسسات آموزشی، ورزشی، تفریحی، سینما و تئاتر یا هتلداری و مراکز پذیرایی ناشی از الزامات و دستورالعمل‌های بهداشتی بوده و بخشی همچون حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای یا هتلداری و مراکز پذیرایی ناشی از کاهش شدید تقاضا و بخشی چون حمل‌ونقل هوایی بین‌المللی با محدودیت‌های کشورهای خارجی ایجاد شده است. (وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸)

در وضعیت فعلی، کسب‌وکارها در تعدادی از بخش‌های اقتصادی با ضررهای فاجعه‌بار روبرو هستند که مخصوصاً در میان شرکت‌های کوچک‌تر عملیات و توان مالی آن‌ها را تهدید می‌کنند.

سازمان بین‌المللی کار تخمین می‌زند که ۱,۲۵ میلیارد کارگر، ۳۸ درصد از نیروی کار جهان در بخش‌هایی شاغل شده‌اند که در حال حاضر با کاهش شدید در تولید و ریسک بالای تعدیل نیروی کار روبرو هستند. بخش‌های اصلی شامل کسب‌وکار خرده‌فروشی، خدمات اسکان و غذا و تولید هستند. (مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، ۱۳۹۹)

در تصاویر زیر به‌طور خلاصه و سریع تأثیر کرونا بر محیط کسب‌وکارها را مشاهده می‌کنید (منبع: تچراسا فارسی).

آینده پژوهی، حلقه مفقوده مدیریت کسب و کارها

یکی از اولین تأثیرات این بحران با اثرگذاری بر روی مشتریان کسب و کارها خود را نشان داده است، سپس شرکتها را تحت تأثیر قرار داده و در نهایت، وضعیت رقابت در صنایع مختلف را تغییر می دهد. تغییر رفتار مصرف کنندگان در این شرایط می تواند پایدار بوده و محصولها و کانالهای توزیع کسب و کار را تحت تأثیر قرار دهد. از طرف دیگر، شرکتها برای جلوگیری از ضرر و زیانهای بی شمار در این بحران، نیازمند راه حل های خلاقانه ای برای رفع چالشها در زمینه های مختلف سرمایه انسانی، مدیریت زنجیره تأمین، فروش و بازاریابی، فناوریها، فرآیندهای کاری مورد استفاده و سایر بخشها هستند که در بسیاری از موارد می تواند به عنوان دانش در درون سازمان ذخیره شده و شایستگی های خاصی را برای آن ایجاد نماید. این تغییرها در بازار خدمات شرکتها و نیز در درون آنها جهت مقابله با تهدیدها باعث نوآوری هایی می شود که بازار رقابتی صنایع مختلف را تحت الشعاع قرار داده و خود باعث ایجاد تحول هایی عظیم و پایدار دیگری می گردد. تحول های که نه تنها می توانند دامنه اثرگذاری وسیعی داشته باشند، بلکه اثر آنها به مراتب فراتر از بازه زمانی این بحران باقی خواهد ماند؛ بنابراین، ضروری است که همه رهبران کسب و کارها با نگاه و برنامه ریزی برای بحران فعلی، آینده پس از بحران را نیز در نظر گیرند؛ زیرا پس از گذر از این شرایط، بازگشت به روال عادی کسب و کار برای بسیاری از آنها دیگر یک گزینه نخواهد بود و شرایط جدیدی در محیط رقابتی حاکم خواهد گردید. (مداح، ۱۳۹۸)

انسانها در زندگی تجربیاتی در گذشته کسب می کنند که این تجربیات گاه سودمند است و گاه نیز به ضرر انسان تمام می شود. سودمند از این نظر که کوله بار تجربیات در گذشته منجر به کاهش احتمال اشتباه در موقعیتهای مشابه خواهد شد و از این نظر ضرر رسان است که انسان عادت می کند به رفتارهای اجتماعی و اقتصادی گذشته و کمتر به این فکر می کند که می بایست در آینده متناسب با تغییرات شتابنده جهانی، رفتارها، عکس العملها و برنامه ریزی های متفاوت از گذشته داشته باشد. یک نمونه بارز این مسئله، غافلگیری کسب و کارهای ایرانی در اسفندماه با ورود کووید ۱۹ به ایران است. بسیاری از کسب و کارها بر اساس فروش شب عید سالهای قبل برنامه ریزی و بسیاری از اجناس خود را به صورت اقساط خریداری کرده بودند، این در حالی بود که با وجود ویروس کرونا در چین، کمتر کسی عواقب

ورود این ویروس را به ایران در نظر گرفته بود. این غافلگیری و عدم آمادگی به ضرر کسب و کارها انجامید. در این شرایط کسب و کارهایی که از قبل آماده بودند و پیش نیازها و بستر فعالیت اینترنتی از قبیل فروش اینترنتی، آموزش مجازی و ... را داشتند، توانستند با سرعت تغییرات همگام شوند، درآمدزایی خود را بالاتر برده و در نهایت سود ببرند. یکی از مزیت‌های ورود کرونا به ایران این بود که کسب و کارهایی که تاکنون از شیوه‌های نوین استفاده نکرده و بستر مناسب را فراهم نکرده بودند، مجبور شدند هر چند با سرعت کمتری، خود را با شرایط وفق دهند. ظهور ویروس کرونا و دیگر تغییرات جهانی نه تنها تهدید نیستند بلکه فرصتی هستند برای فروش بیشتر خدمات و محصولات، فقط کافی است با نگاهی آینده‌نگر و شخصی‌سازی روش‌های جدید از فرصت ایجاد شده بهره‌برداری کرد. در نهایت باید گفت کووید ۱۹، یک توفیق اجباری بود برای ضرورت نگاه آینده‌پژوهانه، داشتن سناریوهای متفاوت و بروزتر کردن کسب و کارها و حتی دانشگاه‌ها و مراکز علمی که بتوانند سریع‌تر خودشان را با تکنولوژی همگام و همسو کنند.

سناریوهای مختلف در شیوع ویروس کرونا

بر اساس پیش‌بینی‌های صورت گرفته توسط متخصصین، تأثیر کرونا همچنان بر کسب و کارها کم‌وبیش پابرجا خواهند ماند؛ اما بر اساس میزان تأثیرگذاری آن سه سناریو را می‌توان در نظر گرفت که در هر سه حالت خوش‌بینانه، متوسط و بدبینانه بایستی به دنبال چابکی بیشتری در کسب و کارها باشیم. سه سناریو طراحی شده در این رابطه به شرح زیر است:

شاخص کارآفرینی (ویژه نامه کسب و کارها در بحران کرونا) ۷۷/

شکل ۴: سناریوهای مختلف در شیوع ویروس کرونا منبع: تجراسا فارسی

موج‌سواری بر روی کرونا

اگر کرونا را همچون موجی در نظر بگیریم که ایجاد شده و فعلاً ادامه خواهد یافت، سوار شدن بر موج ایجاد شده توسط کسب‌وکارها، تنها راه نجات خواهد بود.

مدیران کسب‌وکار با به کارگیری تکنیک‌های موج‌سواری در زمان بحران، می‌توانند با اعتمادسازی مخاطبان و خلق نیاز موجب افزایش فروش و در نهایت ترقی کسب‌وکارشان شوند.

نقش دولت در پیش‌بینی کلان‌روندها و ضربه‌گیری در شرایط بحرانی

یکی از فعالیت‌های هوشمندانه‌ای که می‌تواند توسط دولت‌ها و سران کشورها جهت جلوگیری و تخفیف بحران‌های جهانی انجام شود، کمک گرفتن از آینده‌پژوهان و دانشمندان، جهت تدوین سناریوهای مختلف از آینده و ایجاد یک آمادگی ذهنی و زمینه‌ای اولیه برای مقابله با بحران‌های احتمالی است.

آنچه در نقشه اینفوگرافیک ریچارد واتسون (شکل ۵، نقشه رنگی در پیوست مجله) آمده، گزیده‌ای از نتایج پژوهش «ریچارد واتسون» به همراه تیم تخصصی‌اش درباره آینده جهان می‌باشد که در قالب یک تصویر اینفوگرافیک عرضه شده است. دانشمندان آینده‌پژوه از جمله آقای واتسون، قواعد مختلفی را برای سازوکارهای جستار خود وضع نموده، بر اساس آن به مطالعه آینده پرداخته و نتیجه را در اختیار مراکز تصمیم‌گیری و مدیران بالادستی می‌گذارند تا آنان با تصویر و انگیزه بهتری نسبت به تعیین راهبردهای کلان اقدام و مسیر رشد و توسعه را ترسیم کنند. تفکر درباره آینده و ترسیم فرصت‌ها و چالش‌های فرارو، از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های دانشمندان و در بُعدی وسیع‌تر، دولت‌ها و جامعه جهانی است که در سال‌های اخیر در قالب علم آینده‌پژوهی توسعه پیدا کرده و کشورها هزینه‌های زیادی را به انجام این گونه مطالعات اختصاص داده و در قالب ایجاد رشته دانشگاهی و پژوهش‌های آینده این‌گونه فعالیت‌های را تشویق کرده‌اند. با توجه به تغییر و تحولات کنونی در ماهیت رشد صنعت و اقتصاد جهانی و همچنین اهمیت مسائل فرهنگی از یک سو و همچنین بحث تحولات امنیتی به‌ویژه وجود تهدیدات امنیتی نرم که هم برای امنیت کشورها و هم فرهنگ و ارزش‌های آنها خطر عمده‌ای محسوب می‌گردد، کشورها نیاز بیشتری برای تحقیق و پژوهش در حوزه آینده اقتصادی، فرهنگی و امنیتی خود پیدا می‌کنند. بدون شک کشورهایی که چشم‌اندازهای آتی خود را ترسیم می‌کنند توانایی بیشتری برای مقابله با تهدیدها و چالش‌های فرارو داشته و می‌توانند به‌گونه‌ای بهتر، از فرصت‌های ایجاد شده بهره‌برداری نمایند. بر این اساس باید این نکته مهم را در نظر داشت که اگر چه مؤسسات پژوهشی فعال در زمینه آینده‌پژوهی از جمله مؤسسه ریچارد واتسون این خدمات را به خوبی برای کشورها انجام می‌دهند، لیکن از آنجا که یکی از مهم‌ترین کارکردهای مهم آینده‌پژوهی، ترسیم آینده مطلوب می‌باشد، باید مراقب بود که از این گونه پژوهش‌ها، صرفاً برای آشنایی با کلان‌روندها و تصویر روشن‌تری از آینده،

شاخص کارآفرینی(ویژه نامه کسب و کارها در بحران کرونا)/۷۹

استفاده هوشمندانه نماییم و با دیدی انتقادی به نتایج این گونه پژوهش‌ها نگاه کنیم. به طور مثال این نقشه هیچ اشاره‌ای به فناوری سلول درمانی در حوزه بهداشت و درمان ننموده است، در حالی که برخی صاحب‌نظران این حوزه معتقدند که آینده حوزه بهداشت و درمان به شکل خیره‌کننده‌ای با سلول درمانی تغییر خواهد کرد، این در حالی است که کشور ما ایران در حوزه سلول‌های بنیادی پیشرفت‌های قابل‌توجهی داشته و یکی از کشورهای پیشرو در این حوزه می‌باشد. هرچند لازم است کشورها برای بهبود وضعیت امور داخلی خود و به‌ویژه مقابله با چالش‌هایی که آینده جهان را با تهدید مواجه می‌نمایند، مطالعه هرچه بیشتر روندهای آتی جهان را در دستور کار خود قرار دهند. با این حال باید توجه داشته باشند که هر کشور علاوه بر نگاه جهانی به کلان‌روندهای جهانی موجود، با توجه به مقتضیات خود برنامه‌ای آینده‌نگارانه برای خویش ترسیم نماید.

بنابراین شناسایی و تحلیل روندهای تأثیرگذار بر آینده، یکی از فعالیت‌های کلیدی آینده‌پژوهی در راستای پشتیبانی از فرایندهای تصمیم‌سازی و سیاست‌سازی کسب‌وکارها و حتی سیاست‌های کلان یک کشور است و در حوزه‌ها و مسائل راهبردی مانند پرونده هسته‌ای، فاز دوم هدفمندی یارانه‌ها، تحریم‌ها و حتی مسائلی چون بحران سوریه می‌تواند بسیار راهگشا باشد و به میزان قابل‌توجهی فرایندهای تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی را بهبود بخشد. در این راستا لازم است که کسب‌وکارها، سازمان‌ها و نهادهای گوناگون کشور در قلمرو و گستره فعالیتی خود و به شیوه‌ای اصولی و نظام‌مند، این روندهای تأثیرگذار را شناسایی و توصیف کنند تا از غافلگیری و ضررهای عظیم آینده جلوگیری شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۵: کلان روندها و فناوری های ۲۰۱۷-۲۰۵۰
منبع: nowandnext.com

راهکارهای پیشنهادی برای کسب و کارها

با به وجود آمدن شرایط خاص و جدید کرونایی، قرنطینه و فاصله گذاری اجتماعی و درگیر شدن با مسائل مختلفی که دیگر بخشی از زندگی روزمره امروزی شده است، حوزه های کاری مختلفی نیز به وجود خواهد آمد.

شیوع گسترده ویروس کرونا سه واقعه را به وجود آورد:

- عدم خروج مردم از منزل و تعطیل شدن بسیاری از مشاغل
- تغییر سبک زندگی مردم و تغییر نیازهای آنها
- تغییر اولویت های هزینه کردی مردم دنیا و تغییر انتخاب های آنها (جبل عاملی، ۱۳۹۹)

تا قبل از ورود کووید ۱۹ به ایران، هر کسب و کاری بخشی از نیازهای مردم و جامعه را تأمین می کرد، اکنون باید این مسئله را در نظر بگیریم که نیازهای انسان هیچ تغییری نکرده است، تنها تغییر ایجاد شده در اولویت بندی نیازهاست. مردم همچنان نیازهای قبلی خود از

شاخص کارآفرینی(ویژه نامه کسب و کارها در بحران کرونا)/۸۱

قبیل خوراک، پوشاک، مسکن، سرگرمی و خودشکوفایی و غیره را در شرایط جدید با اولویت‌بندی جدید دارند.

کسب‌وکارها برای فعالیت در این شرایط خاص می‌بایست شیوه فعالیت خود را برای برطرف کردن نیازها، تغییر دهند. به عنوان مثال رستوران‌ها می‌توانند شکل خدمات خود را به صورت غیرحضوری مانند کترینگ، غذاهای بیرون بر و حتی نیمه‌پز ارائه دهند و به این صورت همان نیاز قبلی را با شیوه‌ای جدید برطرف کنند. یا کسب‌وکارهایی که در حوزه پوشاک فعالیت می‌کنند می‌توانند محصول تولیدی و شکل عرضه را تغییر دهند. معمولاً در شرایط اضطرار، خلاقیت هم بیشتر می‌شود. استفاده از بستر اینترنت راهکار اساسی است که می‌توان از آن در این شرایط استفاده نمود. بیل گیتس می‌گوید اگر کسب‌وکارتان بر روی اینترنت نباشد به‌زودی در بازار هم نخواهد بود.

کسب‌وکارهای مناسب سرمایه‌گذاری در شرایط جدید شامل زمینه‌های زیر خواهد بود:

- تجارت الکترونیک و مدیریت جریان کالا
- تحویل غذا و مواد غذایی بدون تماس فیزیکی
- فناوری‌های بهداشتی
- شبکه‌های اجتماعی و سرگرمی

همچنین کسب‌وکارهای مختلف می‌توانند با شناسایی و افزایش دانش فنی و عملکردی خود درباره کلان‌روندهای جدید و مطالعات آینده‌پژوهانه، به درک درستی از فرصت‌های فعالیت آینده برسند و بعد از این کمتر غافلگیر شوند. آینده از آن کسانی است که برای رقص در برابر تغییرات محیط آماده‌اند.

نتیجه‌گیری

یک تغییر کوچک در دنیا می‌تواند موجب تغییرات بسیار زیادی در اقتصاد شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی بزرگ و کوچک شود (اثر پروانه‌ای). از همین رو شاید بتوان گفت داشتن نگاهی نقادانه و آینده‌پژوهانه به محیط، به همراه رویکرد خلاقانه و نوآور و حرکت چابک در همگامی با تغییرات تنها راه نجات کسب‌وکارها است. در زمانه‌ای که بسیاری از کسب‌وکارها

انعطاف لازم در برابر تغییرات شتابان و چندوجهی پیش رو را ندارند، تعداد دیگری از کسب و کارها با تغییر رویکرد و تغییر نگاه گذشته‌نگر به آینده‌نگر، همواره یک گام جلوتر خواهند بود.

باید توجه داشته باشیم که هیچ یک از استراتژی‌ها به صورت دائمی جوابگو نخواهد بود، بلکه تدوین استراتژی‌ها و سناریوهای متفاوت جهت رسیدن به توسعه پایدار بسیار ضروری است. از این رو برای حفظ و ثبات کسب و کار در هر مقیاسی، رفتار کسب و کارها باید متناسب با تغییرات در سیستم پیچیده جهانی به روز شود.

در سال ۲۰۰۳ بحران مشابهی تحت عنوان بیماری سارس در چین اتفاق افتاد که بر کسب و کارها تأثیر زیادی گذاشت. بسیاری از کسب و کارها مانند علی‌بابا Alibaba و JD.com با چالش‌های بسیاری مواجه شدند ولی در نهایت توانستند از فرصت ایجاد شده استفاده کنند و هم اکنون به بزرگ‌ترین شرکت‌های اقتصادی تبدیل شوند.

در هر صورت کرونا مثل قوی سیاهی بود که یک حرکت غافلگیرانه به زندگی اجتماعی-اقتصادی مردم سراسر دنیا وارد شد، کسب و کارها را از خواب غفلت بیدار کرد و به جهانیان آموخت که لزوماً هر خیری در گذشته، در آینده هم مثمر ثمر و موفقیت‌آمیز نخواهد بود. پیش‌بینی سناریوهای مختلف از آینده یک ضرورت است تا بتوانیم با تفکر و آمادگی قبلی از شکست‌های احتمالی جلوگیری کنیم. در هر صورت کرونا یک درس زندگی بود که در نهایت به رشد اشخاص و کسب و کارهای چابک در سراسر جهان انجامید.

شاخص کارآفرینی(ویژه نامه کسب و کارها در بحران کرونا)/۸۳

منابع

جبل عاملی، محمدحسین. ۱۳۹۹. تأثیر کرونا بر رفتار اقتصادی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان. روزنامه اقتصاد برتر. www.eghtesadbartar.com

سازمان بین‌المللی کار. ۲۰۲۰. بحران کرونا و جهان کار. ترجمه و تدوین مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی. WWW.SSOR.IR

مداح، محمد امیر. (۱۳۹۸). پیامدهای ویروس کرونا (COVID-۱۹) بر روی کسب‌وکارها از نگاه مکنزی. مشاوران مدیریت شاپرک. www.shaparak.associates

معاونت امور اقتصادی و برنامه‌ریزی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸. درآمدی بر آثار شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد ایران. گزارش. www.mcls.gov.ir

Dcode Economic & Financial Consulting. 2020. Translate by [@techrasafarsi](https://www.instagram.com/techrasafarsi) (instagram). www.dcodeefc.com

Richard Watson. 2017. mega-trends and technologies 2017-2050. www.nowandnext.com.

